

INSTITUT OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1993

VILNIUS 1994

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1993

VILNIUS 1994

STATE OF CALIFORNIA - DEPARTMENT OF REVENUE

ALVIN K. ...
MAY 1968 ...
YR 1968

...

...

...

...

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

90 014 001
1994

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
1993 METAI

VILNIUS, MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYKLA, 1994

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Antanas TYLA (vyr. redaktoriaus pavad.), Al-
fonsas EIDINTAS, Vytautas KAZAKEVICIUS, Vacys MILIUS, Gediminas RŪDIS,
Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Redakcijos adresas:

2600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

ISBN 5-420-01308-8

© Lietuvos istorijos institutas, 1994

ALGIRDAS BALIULIS

JONIŠKIO MIESTEČIAI XVIII AMŽIUJE

Lietuvos mažųjų magdeburginių miestų magistratų išlikusios aktų knygos nepaskelbtos, miestiečių kasdienio gyvenimo klausimai beveik nagrinėti (paskelbtas tik nedidelis straipsnelis, skirtas Alytui¹, ir pateikta šiek tiek žinių apie miestiečių sodybas XVIII a.²). Šiame straipsnyje bandome aptarti kai kuriuos Joniškio kasdienio gyvenimo klausimus.

Joniškio istoriją nuo seniausių laikų bemaž iki mūsų dienų išsamiai nagrinėjo A. Tyla ir A. Miškinis daugiau kaip prieš dešimtį metų³. E. Rimša aptarė miesto herbą ir antspaudus⁴. Be to, buvo išleistos svarbiausios miesto privilegijos ir kai kurie magistrato aktų įrašai, daugiausia miestiečių sueigų protokolai (originalo kalba ir vertimai į lietuvių kalbą)⁵. A. Tyla ir A. Miškinis pažymėjo, kad valdovas Zigmantas Vaza Joniškui suteikė savivaldos, arba Magdeburgo, teises 1616 m. ir tuo padėjo pagrindą naujam teisiniam ir ekonominiam miesto statusui. Miesto teisės reikalams tvarkyti valdovas skyrė vaitą, šis savo ruožtu iš miestiečių pasiskirdavo lentvaitį (nes pats Joniškyje tikriausiai negyveno, atvykdavo tik svarbių bylų spręsti). Patys miestiečiai išsirinkdavo suolininkus (jie su vaitu ar lentvaičiu spręsdavo kriminalines bylas), burmistrus ir tarėjus (jų kompetencijoje buvo civilinės bylos ir visi miesto ekonominio gyvenimo reikalai). Miestui buvo leista pasistatyti Rotušę, kurioje turėjo būti laikomas grūdų saikas, naudojamas turgaus dienomis (ketvirtadieniais). Rotušėje posėdžiaudavo burmistras su miesto taryba, vykdavo bendri vaito ir burmistro vadovaujami posėdžiai, teismai, joje buvo laikomos miesto privilegijos, antspaudas, miesto išdas, aktų knygos ir kiti dokumentai. Be abejo, Joniškio aktų knygos buvo pradėtos rašyti 1616 m., kai tik buvo išrinkti miesto pareigūnai ir raštininkas. Tačiau ankstyviausios aktų knygos neišliko. Matyt, svarbiausia jų netekimo priežastis — gaisrai ir XVII a. vidurio—XVIII a. pradžios karai, kurių metu miestas sunyko, savivaldos teisės buvo šiurkščiai pažeidinėjamos. Vis dėlto 1718 m. buvo patvirtintos ankstesnės privilegijos. Pagal pastarąją konfirmacinę privilegiją miesto vaitas nebebuvo skiriamas, jį išsirinkdavo patys miestiečiai⁶. Taigi gaisrai ir karai sunaikino seniausius ir vertingiausius rašytinius šaltinius, iš kurių būtų buvę galima daugiau sužinoti apie XVII a. miestiečių kasdienį gyvenimą. Šiuo metu Lietuvos valstybiniame istori-

jos archyve yra išlikusios 8 Jonišchio aktų knygos⁷, tačiau jose ne vien miesto reikalai. Kai kurių knygų didesnė dalis skirta įrašams apie netoli miesto gyvenusių bajorų turinius santykius — žemės pirkimą, pardavimą, įkeitimą, nuomą ir pan. Jonišchio aktai apima 1722—1773 metus, t. y. išlikusios knygos yra iš tų laikų, kai miestas pradėjo atsikurti po karų ir maro. Suprantama, buvo pateikiamas įrašyti ir vienas kitas miestiečių turėtas senesnis dokumentas.

Įrašai aktų knygose rodo, kad XVIII a. buvo tik bendros knygos — tiek vaito su suolininkais, tiek burmistro su tarėjais aktai būdavo rašomi į tą pačią knygą, net raštininkas buvo vienas. Dažnai ir posėdžiaujama būdavo drauge. Nėra duomenų, kaip knygos buvo tvarkomos XVII amžiuje. Pažymėtina, kad įrašai XVIII a. Jonišchio aktų knygose gerokai skiriasi nuo kitų mažesnių to paties laikotarpio Lietuvos miestų įrašų. Pavyzdžiui, Alytaus miesto aktų knygose dominuoja ekspresyvesni, lengvabūdiškesni gyvenimo, buities atspindžiai. Jonišchio miestiečių gyvenimas dvelkia orumu, savo vertės supratimu, rimtimi, nors ir čia per šimtmetį pasitaikė įvairių dalykų. Tas gyvenimas buvo toks spalvingas, kad čia teks trumpai aptarti tik dažniau pasitaikančius, būdingesnius, šiandien gal ne visada suprantamus jo bruožus. Vis dėlto Jonišchio miestiečių gyvenimas buvo tvarkomas pagal Europoje įprastas Magdeburgo teisės normas. Jonišchio miestiečiai ar bent jau jų renkami pareigūnai būdavo teisiškai iš-prusę žmonės — su teisės normomis jie susidurdavo kasdien.

Taigi teisinį gyvenimą prižiūrėjo miesto pareigūnai; dažniausiai reikalus tvarkė burmistras su tarėjais, į aktų knygas teisinius aktus įrašinėjo raštininkas, dažnai išdirbdavęs juo ne vieną dešimtmetį. Jonišchio pareigūnai paprastai buvo renkami metų pradžioje — dažniausiai sausio 2-ąją dieną. XVIII a. paprastai rinkdavo tik naują burmistrą, kitus pareigūnus patvirtindavo tuos pačius. Rinkdavo miestiečių susirinkimas arba sueiga; jos nutarimai būdavo įrašomi į aktų knygą.

Miestiečių susirinkimai

Miestiečių susirinkimai dažniausiai būdavo metų pradžioje ir pabaigoje, jai reikėdavo — ir dažniau. 1736 m. sausio 2 d. susirinkimas „pagal seną paprotį ir valdovų privilegijas“ burmistru metams laiko išrinko Ignotą Vaitiekavičių (Woyciechowicz); visi pareigūnai ir visuomenė pasižadėjo jo klausyti. Gėrimų gamybos mokestį (*czopowe*) pavedė rinkti burmistru. Miestiečiai už vieną alaus varymą turėjo mokėti 3 timpas, už degtinės — 2 timpas, kaip kad ir seniau buvę. Burmistras I. Vaitiekavičius už 1735 m. turgaus mokesčio (*myta mieskiego*) įnešęs į miesto skrynelę (dabar sakytume — į miesto kasą) 40 talerių. Tabako arba pašto muitas buvo atiduotas Antanui Zeimeckiui už 200 auksinų, pažymint, kad miestiečiai savo lėšų šiam reikalui neskirs. Nutarta, kad už valaką žemės bus imamas 10 talerių mokestis, o tie miestiečiai, kurie už praėjusius metus nebus sumokėję činšo, bus griežtai baudžiami⁸. 1737 m. sausio 2 d. susirinkime miesto burmistru vėl išrenkamas I. Vaitiekavičius. Jame nutarta, kad burmistras per metus turi šaukti 3 sueigas „miesto labui ir savo ataskaitai“, kad tabako muitas metams laiko atiduodamas pilies teismo

raštininkui Mykolui Čerepavičiui už 30 muštinių talerių; jis muitą turi imti turgaus dienomis po vieną timpą, o mugių metu — dvigubai, nereikalaudamas iš miesto (vadinasi, mokestis buvo imamas tik iš atvykėlių). Aptarti gaisrų gesinimo klausimai (žr. skyrelį „Gaisrai“) ⁹. Susirinkimuose dažniausiai būdavo svarstomi mokesčių, įsiskolinimų sumokėjimo klausimai, renkami pareigūnai. Kartais miestiečiams pagąsdinti už kokius nors prasižengimus būdavo nustatomos baudos. Pavyzdžiui, 1737 m. nustatyta, kad arklių į javus negalima leisti, įleidę arklius būsią griežtai baudžiami ir turėsią mokėti už kiekvieną arklį po šeštoką, o neturtingieji (turbūt tie, kurie neįstengė sumokėti) būsią baudžiami 12 rykščių. Taip pat buvo numatytos baudos už neatsargų elgesį su ugnimi. Beje, tų metų sueigoje buvo nutarta, kad kiekvienas miestietis (įskaitant ir kamininkus) iš rudens paruoštų po tris vežimus akmenų, o žiemą rogių kelių juos suvežtų į šventorių, mat buvo ruošiamasi mūryti šventoriaus tvorą. Atvežusieji turėdavo įsirašyti į sąrašą, kad iš jų nebebūtų reikalaujama dar kartą atvežti akmenų ¹⁰.

Susirinkimuose pirmiausia buvo aptariamai mokesčių klausimai. Pavyzdžiui, 1736 m. liepos 2 d. susirinkime, norint gražinti skolą miesto vaitui Karpiui ir Jonišchio klebonui, buvo nutarta rinkti po 2 talerius už valaką žemės. Iš viso numatyta surinkti 104 talerius. Nutarta išieškoti, net panaudojant egzekuciją, nesumokėtus už 1735 ir 1736 m. padūmės ir gerimų gamybos mokesčius, taip pat baigti rinkti anksčiau nustatytą vieno talerio mokestį. Buvo nutarta šieno pjovėjams mokėti po šeštoką, grėbėjams — po pusę šeštoko, javų pjovėjams — po 3 pusantrokus, arba po 10 grašių. Miesto pareigūnams pavesta prižiūrėti, kad gatvių galuose būtų sutaisyti tiltai, netaisantieji turį būti nubausti kapa grašių. Kiti nutarimo punktai skirti gyvulių ganymui aptarti ¹¹.

1737 m. sausio 26 d. generalinėje sueigoje nutarta, kad gerimų mokesčių kiekvienas gali mokėti šio mokesčio nuomotojui pagal susitarimą, tačiau tie, kurie taip nenorėtų sudaryti kontrakto, už vieną alaus varymą turėsią mokėti 4 timpas, o už degtinės — 3 timpas. Už turimą dirbamos žemės valaką, dirbamas jis ar ne, nustatytas 5 talerių mokestis. Miestiečiams uždrausta dirbti žemę kaimuose, nes jie palieką dirvonuoti savo žemę miesto valakuose, o jeigu kas to nepaisysias — turėsią mokėti 5 kapas grašių baudos, niekam nebūsią nuolaidų. Nustatyta, kad teisė rinkti maito mokesčių už 20 talerių ir dvi rudines (vad. *sermėgas*) miesto tarybos tarnams atiduodama burmistrai. Muitą privalėjo mokėti visi miestiečiai pagal „seną paprotį“, t. y. bet ką turguje pirkdami ar parduodami. Į susirinkimo protokolą įrašyti mokesčių rinkėjai: Upytės gatvėje — Andrius Sobolevskis, Žagarės gatvėje — Kazimieras Kapštikas, Livonijos gatvėje — ponas Nikodemus Juozapavičius, Dvaro gatvėje — ponas Kazakevičius, Šiaulių gatvėje — Dominykas Grigutavičius. Baltramiejus Tubelvičius buvo paskirtas miesto laikrodžio (be abejo, jis buvo rotušės bokšte) prižiūrėtoju; už tai buvo atleistas nuo mokesčių už $\frac{1}{8}$ valako žemės, nuo sargybos, pastočių ir kitokių darbų bei rinkliavų ¹².

1737 m. balandžio 15 d. susirinkimas nutarė, kad darbininkams artojams reikėsią mokėti po pusę šeštoko; kad visur, kur reikia — marguose, daržuose, užsieniuose arba vienkiemiuose (*w zaściankach*), klaima-

vietėse būtų užtvėtos tvoros; kad gatvėse ir skersgatviuose turį būti atnaujinti grioviai ir supilti pylimai, kur seniau buvo, kad vanduo nubėgtų iš klaimaviečių ir miesto. To nepaisantys būsią baudžiami kapa grašių. Nutarta, kad kiekviena gatvė turi turėti po 12 piemenų, kurie per vasarą kerdžiaus (viršininko) prižiūrimi turėjo ganyti miestiečių galvijus, juos išginti ir parginti bei gerai saugoti. Galvijų, arklių, kiaulių į javus leisti negalima, neklusantiems numatyta vienos kapos grašių bauda. Taip pat nutarta, kad jeigu kuris nors miestietis išeitų į kaimą, jis savo žemės parduoti negali, ji atitenka miestui, miestiečiai slapta neturį supirkinėti žemės bei pastatų iš tų, kurie nori persikelti į kaimą, nes užsitrauks baudą. Pabrėžta, kad miestiečiai savo turto — margų, sklypų, namų — nepardavinėtų ponams bajorams, dvasininkams, žydams, nes gali atsirasti jurisdikų (valdų, nepavaldžių magistratui) ir miestas prarastų dalį pajamų. Kampininkų arba nuomininkų (*komorniki*), gyvenančių pas miestiečius, kaimynai vienas iš kito neturį vilioti, o jeigu nuomininkas išeina, turi gauti raštelį (*karta*), su kuriuo jį gali priimti pas save gyventi kitas; neklausantys būsią baudžiami kapa grašių. Pagal seną nutarimą kiekvienoje gatvėje turėjo būti gaisro gesinimo priemonių. Susirinkimo nutarimą pasirašė tarėjai Kazimieras Šunakevičius, Petras Gibavičius, Jonas Ziolenavičius, Jurgis Banevičius, suolininkai Jonas Matavičius, Stanislovas Romulavičius bei raštininkas Mykolas Čerepavičius¹³. Vadinas, tuo metu Joniškyje greta burmistro (jau minėta, kad metų pradžioje juo išrinktas I. Vaitiekavičius; kitais metais jis vadinamas raštininku ir suolininku) buvo 4 tarėjai ir mažiausiai du suolininkai.

1760 m. sausio 30 d. susirinkime iš kiekvienos gatvės išrinkti prisiekusieji bendruomenininkai, dešimtininkai, 4 miesto tarnai, turgaus mokesčio rinkimas už 20 talerių atiduotas burmistrai. Nurodyta, kad miesto skerdėjai priešais skerdyklą turi įrengti grindinį, kitaip bus baudžiami 2 kapų bauda. Gyventojams buvo uždrausta leisti apsistoti savo namuose pasienio maitininkams. Taip pat buvo draudžiami savavališki sambūriai¹⁴; matyt, miestiečiai galėdavo rinktis tik miesto pareigūnams sukvietus bendrą miesto susirinkimą.

Iš pradžių įrašuose nebuvo nurodoma, kur susirinkimai vyksta; XVIII a. antroje pusėje jau rašoma, kad jie vyksta rotušėje¹⁵. Rotušės statyba brangiai kainavo, tad miestas, norėdamas iš jos turėti pelno, rotušę išnuomodavo kartu su prie jos buvusiomis krautuvėlėmis ir smukle. Pavyzdžiui, 1762 m. ji buvo išnuomota Joniško lentvaičiui Martynui Klausevičiui už 42 talerius¹⁶, o 1763 m. rotušė su krautuvėmis ir smukle išnuomota Adomui Daugėlai už 45 talerius¹⁷, kitais metais nuomos kaina jau pakilo iki 53 talerių¹⁸.

1764 m. sausio 7 d., atvykus vaitui, įvyko dar vienas susirinkimas, kuris nutarė, kad tiek atstatomus po įvykusio gaisro namus, tiek išlikusius, turtingesnieji miestiečiai iki ateinančio rudens turį uždengti lentomis, o neturtingųjų namus paliko miesto pareigūnų nuožiūrai. Nutarė, kad kiekvienas turi statytis tik ant senųjų pamatų ir neišsiplėsti už jų, nebent su magistrato žinia. Nutarta sklypų nesmulkinti, geležimi apkaustyta 20-ies gorčių (gorčiai turėjo būti 4 kvortų) dydžio grūdų saiką laikyti rotušėje antspaudoją¹⁹.

Miesto pareigūnai

Miesto pareigūnai: burmistras, tarėjai, suolininkai, raštininkas — turėdavo būti renkami kasmet, tačiau ne visuomet taip būdavo. Dažniausiai, kaip jau minėta, būdavo pasitenkinama išrenkant ar perrenkant burmistrą. Raštininkas paprastai ilgai būdavo tas pats, nebent būdavo išrenkamas į aukštesnes pareigas. Pavyzdžiui, jau minėtas Ignotas Vaitiekavičius, iš pradžių buvęs raštininku, 1756 m. įrašė, padarytame po jo mirties, jau minimas kaip lentvaitis ir buvęs burmistras²⁰. Jonišio mieste būta ir tokių pareigūnų, kurių nebuvo kituose miestuose. Pavyzdžiui, 1735 m. sausio 29 d. susirinkimas išrinko arba patvirtino kiekvienoje gatvėje prisiekusiuosius bendruomenininkus (*gmijnscy*): Šiaulių gatvėje — Dominyką Grigutavičių, Dvaro gatvėje — Juozapą Diamentišką, Žagarės gatvėje — Lauryną Strackį, Livonijos gatvėje — Antaną Mikutavičių, Upytės gatvėje — Joną Lilį. Greta jų kiekvienoje gatvėje dar buvo išrinkti miesto tarnai (*studzy po ulicach jurgieltowi*): Dvaro gatvėje — Kazimieras Stiklius (*Szkliarz*), Upytės gatvėje — Juozapas Pučkorius, Šiaulių gatvėje — Jonas Dapkus, Žagarės gatvėje — Pilypas Žygas. Jiems buvo mokama po 12 timpų per metus, jie taip pat buvo atleidžiami nuo pastočių, sargybos, nemokėjo už $\frac{1}{12}$ valako žemės²¹. Ne visada aišku, ką konkrečiai kuris mažesnis pareigūnas ar tarnas darė, tam nustatyti trūksta medžiagos. Tikriausiai jie prižiūrėjo tvarką, saugojo, kad nekiltų gaisrų, kad gyvuliai nedarytų žalos, nešiojo kvietimus į teismą ir pan. Pavyzdžiui, burmistras, ėmėsis rinkti gėrimų mokesčius, savo ruožtu pasamdydavo berniuką (1735 m. buvo pasamdytas Motiejus Tiknevičius), kuris registruodavo, kas ir kiek kartų varo alų ar degtinę; už tai berniukui buvo mokama 30 timpų per metus ir dar duodama 3 poros batų²².

Ryšiai su kitais miestais

Joniškio gyventojai bendravo ne tik su artimesniais kaimais, bet (dažnai ir per giminystės ryšius) turėjo reikalų bei turto ir kituose miestuose. Pavyzdžiui, 1726 m. balandžio 8 d. Jonišio buvusios burmistrienės ir lentvaitienės Kotrynos Peženienės testamente nurodoma, kad valdas Kaino mieste palieka vyrui²³. Taigi kaunietė buvo ištekėjusi už Jonišio gyventoją, žinoma, Jurgis Peženas nebuvo eilinis miestietis. Jis buvo renkamas burmistru, buvo lentvaitis, jo giminės žmonės buvo laidojami bažnyčioje.

Atvykėliai iš kitų miestų ir iš kaimų turėdavo prisiekti, kad savo darbu sieks miesto klestėjimo ir vykdys visas miestiečio pareigas. Apie tokias priesaikas rašoma 1763 m. sausio 31 d. susirinkimo protokole. Piliečiai, turį prisiekti miestui (*na mieskie prawo*), įpareigojami į susirinkimą atvykti nustatytu laiku ir, žinoma, prisiekti²⁴.

Atvykdavo į Jonišio turgų ar turėdavo kitokių reikalų nemažai Livonijos miestiečių; dažniausiai minimi žmonės iš Mintaujos (Jelgavos). Joniškyje gyvendavo amatininkų iš kitų miestų, pavyzdžiui, 1736 m. minimi odminys ir siuvėjas iš Minsko: ten pat sakoma, kad kitų kampininkų (kamarninkų) Joniškyje nebesą, nes rusus išsivedusi Maskvos kariuomenė²⁵.

Kaimo ir miesto santykiai. Vedybos. Pasoga ir kraitis

Tikriausiai tarp Jonišchio miestiečių ir aplinkinių kaimų valstiečių turto požiūriu labai didelio skirtumo nebuvo, kadangi ir miestiečiai vesdavo kaimietes, ir miestietės tekėdavo už kaimiečių, nors vis dėlto labiau buvo stengiamasi patekti į miestą. Pavyzdžiui, 1736 m. spalio 31 d. miestietis Stanislovas Vaškas (*Woska*) paėmė į žentus Joną Zalogą iš Budraičių kaimo ir jam užrašė pusę savo turto — žemės, pastatų, dvi karves, tris avis. Savo ruožtu žentas atsivedė pasogos dvi karves, tris jautukus, 4 talerių vertės arklį, taip pat turėjo $\frac{1}{4}$ valako užsėtos žemės²⁶.

1737 m. sausio 23 d. Kotryna Ročkienė (*Roczkiowa*) su sūnumi Kazimieru Ročkiu prašė įrašyti į knygas, kad ji, penkerius metus būdama našlė ir nenorėdama, kad namai ir ūkis sunyktų, sutinkant sūnui Kazimierui Ročkučiui (tame pačiame dokumente sūnus vadinamas ir Ročkiu, ir Ročkučiu), namų paspirčiai ir kad ją gerbtų, esant sunkiems laikams, bičiulių patarimu priimanti už žentą ir sūnų Baltramiejų Balčiūną iš Kuisaičių kaimo. Žentui ir dukrai Elžbietai Ročkyčiai užrašanti pusę sklypo su geru namu ir kitais pastatais, $\frac{1}{6}$ užsėto valako žemės, 2 karves, 2 avis. Baltramiejus Balčiūnas atsinešė 15 talerių grynais pinigais, atsivedė 5 talerių vertės arklį, jaučių kinkinį (jungą), 2 karves, 4 avis, javus nuspjovimui iš $\frac{1}{3}$ valako, 40 Jonišchio saikų grūdų. Ten pat įrašyta, kad jaunieji pasižada senutę uošvę Kotryną Ročkienę prižiūrėti iki pat jos mirties, ją gerbti, rengti ir maitinti, niekur neišvarydami iš namų²⁷ (turbūt pasitaikydavo ir tokių dalykų).

1735 m. gegužės 25 d. miestietis Juozapas Rydelis su žmona Agota Rydeliene ir bičiuliu Motiejumi Andriejūnu įrašė į knygas, kad iš Dievo valios, bičiulių patarti, priima už sūnų ir žentą Petrą Gatautį iš Jokūbaičių kaimo, Užmūšio trakto. Žentui, kad jis juos ir dukrą gerbtų iki gyvos galvos, užrašė $\frac{1}{16}$ javais užsėto valako žemės, dar pusę margo klaimavietėse, pastatus prie gatvės — virtuvę su priemene ir kamara, svirną, sau pasilikdami tik klojimą su jauja ir naują trisienį jaujos gale; taip pat užrašė karvę, dvi avis, dvi kiaules, dvi eilutes drabužių, galėjusių kainuoti 10 talerių. Ateidamas į tuos namus Petras Gatautis užrašė „savo mylimai draugei“ grynais pinigais 4 talerius, trejų metų jautį, 5 talerių vertės arklį, vieną melžiamą karvę²⁸. Tų pačių metų birželio 1 d. miestietė Marijona Kancerienė su savo bičiuliais Martynu Kačenausku ir Steponu Stasaičiu į knygas įrašė, kad, būdama sena ir visai akla, nebegali toliau tvarkyti ūkio, nes ją palikęs vyras, kuris po vestuvių su ja daugiau kaip pusmetį negyvenęs ir, nebijodamas Dievo rūstybės bei nepaisydamas savo priesaikos, ją pametęs ir išėjęs. Ji, jo nebesulaukdama, turtą užrašanti savo augintinei ir giminaitei Konstancijai Jasinskaitei, kuri išteka už savo bičiulio (beveik visur tokiu atveju vartojamas terminas *przyjaciół*) Juozapo Kirnos iš Sūkūnų kaimo, kad jis tvarkytų ūkį ir išlaikytų aprengtą ir pavalgydintą Kancerienę iki gyvos galvos. Jam užrašomas namas su kitais pastatais, stovintys pusėje sklypo Dvaro gatvėje, taip pat kita tuščia pusė sklypo, klaimavietė su pastatais ir ariama žemė. Konstancijos tėvas Kazimieras Jasinskas iš Žvirblių kaimo savo dukrai taip pat

užrašė pasogos 4 karves, jaučių žagrę, vieną arklį, 6 avis, 3 eilutes kraitinųjų drabužių. Iš savo pusės Juozapas Kirna savo numylėtinei (*oblubienica*) užrašė 80 talerių gryniais pinigais, atsivedė 4 karves, žagrę jaučių, 6 avis, 11 talerių vertės arklį, kitą 5 talerių vertės pridėjęs patėvis Dovydas Balčiūnas, kuris taip pat pridėdas 10 talerių ir įvairaus turto²⁹. Taigi per vedybas kaimiečiai gana nesunkiai tapdavo miestiečiais.

1737 m. vasario 23 d. Rozalija Simkaitienė (Stasaitytė) su vyru Jonu Simkaičiu iš Krampių kaimo pardavė Kazimierui Jurguliui už 3 talerius $\frac{1}{4}$ neužstatyto sklypo Joniškyje, Dvaro gatvėje, jos paveldėtą po tėvų mirties³⁰. Taigi parduodamo sklypo savininkė buvo Jonišio miesto gyventoja, ištekėjusi už kaimiečio.

Beveik visada į aktų knygas buvo įrašoma duota pasoga ir kraitis, kad vėliau, jeigu atsinešusi pasogą norėtų po vyro mirties ją atsiimti, nebūtų jokių komplikacijų. Pavyzdžiui, 1736 ar 1737 m. surašyti Marcijonos Pikulienės dukrai Onai Pikulaitei duoti daiktai, kai ši tekėjo už pono Šileikos. Sąrašas sudarytas jau po Šileikos mirties. Jame nurodoma, kad iš duotos pasogos pinigais likę tik 16 muštinių talerių, buvę duota kailiniams 15 talerių, vyras davęs Šileikos laidotuvėms 2 talerius, tačiau gedulingi pietūs nebuvę suruošti. Be to, buvo duotas vienas jautis, vertas šešių talerių, karvė 3 talerių vertės, 10 avių po 3 timpas kiekviena arba iš viso 5 talerių vertės. Taip pat buvo surašyta kraitinė pusskrynė su spyne, 4 rankšluosčiai, 1 švabiška prijuostė ir 2 medvilninės, 1 sidabrinė sagė, 7 pakuliniai marškiniai tarnams, 4 sijonai mergoms, pūkiniai patalai iš languoto audeklo (*pierzyna cwilikowa puchowa*), 5 pūkinės pagalvės. Į kitokį turtą daugiau pretenzijų nebeturėta³¹.

1732 m. birželio 18 d. Jurgis Paleckis iš Barūnų, vesdamas našlę Kristiną Sabaitienę, norėdamas, kad šeimyniniame gyvenime būtų sutarimas ir meilė, ateidamas į Stepono Sabaičio namus, įgytus kartu su žmona, būsimai žmonai užrašė savo dalį, t. y. 4 karves, 3 jaučius, 2 arklius, 5 avis, 2 kiaules, 4 žąsis, ką turi pasisėjęs javų, $\frac{1}{3}$ valako miško prie Barūnų ir pusanatro kibiro dydžio katilą. Kristina Sabaitienė, kad būtų vyro pakankamai mylima ir gerbiama, jam užrašo pusę namo Šiaulių gatvės gale, $\frac{1}{12}$ valako žemės miesto laukuose prie Šiaulių vieškelio, dar pusę margo kitoje vietoje³². Vadinasi, per vedybas visų pirma būdavo sudaromas turtnis kontraktas, išvardijama, kas kokį turtą atsineša į naują šeimą.

Testamentai

Turto savininkas, sunkiai susirgęs ar dėl senatvės jausdamas artėjančią mirtį ir nebegalėdamas tvarkyti turto, surašydavo testamentą. Testamentas būdavo surašomas dalyvaujant pakviestiems liudininkams (dažniausiai jais būdavo miesto pareigūnai: suolininkai, tarėjai, raštininkas). Pavyzdžiui, 1722 m. lapkričio 14 d. Onos Baltramiejienės Pranienės (*Praniowa*) testamentas buvo surašytas dalyvaujant miesto raštininkui Ignotui Vaitiekavičiui, suolininkui Antanui Žeimeckiui ir prisiekusiajam bendruomenininkui Pranciškui Karčevskiui bei kitiems (jie neišvardijami)³³. Testamente, kaip ir daugelyje kitų, pirmiausia nurodoma, kad siela pavedama Sutvėrėjui, o kūną prašoma palaidoti Jonišio bažnyčios švento-

riuje (kai kurie turtingesni miestiečiai norėdavo būti palaidoti ir būdavo laidojami bažnyčioje, žinoma, už didesnę mokesį). Laidotuvėmis turįs pasirūpinti žentas Jonas Jonaitis ir duktė Agota. Jiems paliekama pusė sklypo Vokiečių (Livonijos) gatvėje su pastatais (gyvenamuoju namu, kuriam buvo virtuvė su priemene bei kamara, ir svirneliu), viena karvė, 3 avys ir 3 muštiniai taleriai. Tuo tarpu vyrui nepaliekama nieko, nes jis ja visiškai nesirūpinęs ir jai sergant net nenorėjęs apie ją girdėti. Po pusmečio į tą pačią knygą įrašyta, kad Baltramiejus Pranis norėjo bylinėtis dėl žmonos palikimo, tačiau į teismo salę atėjo girtas ir nežinojo ko nori. Kadangi žmona jam nieko nebuvo užrašiusi, mat ją mušdavęs, triukšmaudavęs ir palikęs, todėl teismas priteisė jam „amžinai tylėti“, t. y. šiuo atveju daugiau nebeieškoti jokio turto³⁴. Jeigu būdavo mažamečių palikuonių, testatorius paskirdavo jiems globėjus, kad po jo mirties pastarieji rūpintųsi nepilnamečių turtu iki jie suaugs (taps pilnamečiais). Pavyzdžiui, Joniško suolininko Stanislovo Petrausko testamente pavadama žmonai Magdalenai palaidoti jo kūną Joniško bažnyčioje, jai užrašoma $\frac{3}{4}$ sklypo Vokiečių gatvėje su pastatais; valakas ir margas dirbamos žemės paliekamas dukrai Onai; namai, pastatyti $\frac{3}{4}$ sklypo Upytės gatvėje, paliekami dukrai Magdalenai, su ja turinti gyventi ir jo motina Judita Petrauskienė. Globėjais prašomi būti burmistras Jonas Jagminas ir suolininkai Stanislovas Romulavičius su Ignotu Vaitiekavičiumi (pastarasis buvo ir miesto raštininkas)³⁵.

Ne visada testamentą spėdavo surašyti. Tada užtekdavo liudininkų parodymų, kam prieš mirdamas žmogus ką paliko. Pavyzdžiui, 1722 m. sausio 20 d. į magistrato aktų knygą įrašyta, kad atėję į magistrato raštinę trys liudininkai — Petras Kachenas, Steponas Stasaitis ir Kazimieras Vaitiekūnas — pranešė, kad buvo pakviesti prie mirštančio Jono Vitinskio. Jis turtą palikęs žmonai Onai, o dukrai Rozalijai Vitinskyčiai neužrašęs nieko, nes jam sergant ji juo nesirūpinusi³⁶.

Pasitaiko ir platesnių testamentų. Štai 1726 m. sausio 22 d. Mykolo Dapkevičiaus paskutinės valios pareiškime, parašytame pagal visas to meto teisės taisykles, teigiama, kad jis testamentą surašo sunkiai sirgdamas, ir pažymima, kad kai jis 1723 m. buvo prisiekusiuoju bendruomenininku, kai kurie Šiaulių gatvės gyventojai liko nesumokėję mokesčių (nurodomos ir pavardės žmonių, kurie nesumokėjo, bei likusios nesumokėtos sumos), ir kad po jo mirties tų pinigų nebūtų reikalaujama iš jo motinos. Taip pat išvardijami ir tie, kurie jam skolingi po kelias ar keliolika timpų, prie kai kurių pavardžių pažymėta ir kokia proga skolinosi. Kai kurie skolininkai buvo Vanagių ir Tolučių kaimų bei Žagarės ir Mintaujos miestų gyventojai³⁷.

Testamentais nemažai pinigų buvo paliekama ne tik laidotuvėms, bet ir bažnyčios papuošimui. Kartais turtingesnieji palikdavo lėšų kelioms bažnyčioms. 1746 m. sausio 22 d. Elžbieta Klarevičienė (Galkutė, pirmą kartą buvo ištekėjusi už Kačanausko) testamente užrašė Joniško bažnyčios Angelų sargų altoriaus papuošimui 5 talerius, Linkuvos, Tytuvėnų ir Žemaičių Kalvarijos bažnyčioms — už mišias po 5 talerius, Žagarės bažnyčios brolijos šv. Juozapo altoriui papuošti 5 talerius. Nurodė, kad taleriai yra penkių timpų vertės. Kunigui Juškevičiui, Žemaičių diecezijos ka-

nauninkui, už vietą Jonišio bažnyčioje, ten, kur jos pirmasis vyras guli, paskyrė 60 timpų, o Jonišio bažnyčios kunigams — po 6 timpas kiekvienam. Už laidotuves ir giesmes laidotuvių metu, už skambinimą varpais ir špitolėi paskyrė 50 talerių. Savo vaikaitėms paskyrė po 20 talerių, o vyrui — auksinį žiedelį³⁸. Suprantama, dėl tokio paskutinės valios pareiškimo vyras Jonas Klarevičius į aktų knygas paprašė įrašyti savo protestą³⁹. 1752 m. rugsėjo 3 d. Onos Petrikaitės (buvusios Martynienės Kačanauskienės) — Pranciškienės Visockienės testamentu 200 timpų skiriama naujai pastatytam Švenčiausios Mergelės Gailestingosios altoriui Jonišio bažnyčioje, Tytuvėnų bažnyčiai už šventas mišias skiriama 10 muštinių talerių, dukrai Rozalijai paliekama 180 timpų bei laidotuvėms — 10 talerių⁴⁰.

1749 m. balandžio 7 d. Elžbietos Stripeikienės testamente rašoma, kad Pranciškus Bagdonavičius jai liko skolingas 11 timpų. Pinigus pasiskolinęs Klevienės laidotuvėms, juos ji užrašanti Sv. Onos altoriui. Turinti 2 talerius ir prašanti, kad už juos Kazimieras Butkevičius ją palaidotų prie Jonišio bažnyčios, karstas jau esąs paruoštas pas zakristijoną Krutavičių. Savo broliui Elijui Gelčiui iš Kirnaičių kaimo ji neužrašanti nieko, nes ją laikė svetima ir nieko nepadėjo⁴¹.

1750 m. Juozapo Armackio testamente turtas padalijamas tarp brolio Jono, sūnaus ir dukros, o dalis turto (pusė sklypo su namu) užrašoma antrajai žmonai. Jai turtas užrašomas tik iki gyvos galvos, paskui jis turi atitekti vaikams, nes žmona nieko savo neatnešusi. Vaikų globėjais skiriami suolininkas Andrius Šunakevičius ir brolis Jonas Armackis⁴². Tačiau sūnus Martynas Armackis su broliu Jonu Armackiu į knygas įrašė protestą, nes Juozapas Armackis dar pirmosios žmonos atsineštą kraitį neteisėtai užrašęs kitai žmonai iki gyvos galvos. Antroji žmona Faustina ne tik kad nešiojusi pirmosios paliktus drabužius, bet ir privertusi vyrą užrašyti jai turtą. Protestą į magistrato knygą įrašė tuometinis raštininkas Jonas Rapcevičius⁴³.

Kai kuriuose testamentuose nurodoma net konkreti vieta bažnyčioje, kur palaidoti kūną. 1753 m. gegužės 2 d. Kazimiero Galvanausko testamente rašoma, kad jo kūnas turįs būti palaidotas Jonišio bažnyčioje priešais altorių, šalia ten palaidotos žmonos⁴⁴. 1751 m. Jono Matavičiaus testamente rašoma, kad dabartinė žmona jo kūną turinti palaidoti Jonišio bažnyčioje tarp suolų priešais sakyklą, kur jau guli palaidotas jo brolis. Ten pat rašoma, jog pusė turto lieka dabartinei žmonai Rozalijai Beniuševičiūtei Matavičiūnei, tuo tarpu dvi pirmosios žmonos dukterys Visockienė ir Ignatavičienė gavusios pasogą, todėl negali turėti jokių pretenzijų ir ko nors reikalauti iš dabartinės žmonos. Sakoma, kad po antrojo gaisro atsistatymui pasiskolinęs iš Jonišio vikaro Burnickio 50 talerių (po 6 timpas kiekvienas) ir išdavęs skolos raštą, skolą turi atiduoti žmona iš jai užrašyto turto. Taip pat išvardijami visi, kurie jam skolingi pinigų, tie pinigai užrašomi laidotuvėms⁴⁵.

Kaip rodo testamentai ir kiti aktai, po žmonos ar vyro mirties dažnai įvykdavo kitos vestuvės; suprantama, dėl to vėliau kildavo įvairių nesutarimų dėl atsinešto ar užrašyto turto paveldėjimo ar pasidalijimo.

Testamentuose atsispindi ir tėvų bei vaikų santykiai. Pavyzdžiui,

1752 m. balandžio 22 d. suolininko Andriaus Sabaliausko testamente rašoma, kad jo ir pirmosios žmonos sūnus jam padaręs didelių nuostolių ir išėjęs iš namų, todėl dvare pas administratorių (šis kartu buvo ir miesto vaitas) bylinėjęs su pirmosios žmonos tėvais Karaliais. Kadangi sūnus savavališkai negrįžęs į namus, jis teisme jo atsižadėjęs, todėl sūnus negalys turėti jokių pretenzijų į turtą ir bylinėtis su jo dabartine žmona, savo pamote, tuo labiau kad pirmoji žmona mažai ką atsinešusi, kas buvo žadėta, o uošvė Karalienė po pirmosios žmonos mirties slapta pasiėmusi drabužius ir kitus daiktus; po laidotuvių radęs skrynią iškraustytą, net grynų pinigų daugiau kaip 30 talerių uošvė pasiėmusi, tik tuščią skrynią paskui atidavęs. Taigi uošviai ir sūnus tegu į nieką nepretenduoja, tegu prisimena, ką vogė ar kitaip nuostolių darė, nenorįs visko skaičiuoti, tegu pats Dievas jį sugėdina. Ten pat rašoma, kad buvęs bernas Tomas Paukštelis padaręs nuostolį už 3 talerius, o kai bernas Andrius Stumas apsigovęs, už jį sumokėjęs baudą ir atlyginęs nuostolius, bernas žadėjęs gražinti 10 timpų. Be to, kadangi du kartus viskas visiškai sudege, neturįs lėšų laidotuvėms, žmona turinti prašyti kanauninką Juškevičių, kad leistų palaidoti bažnyčioje arba krikščionišku papročiu prie bažnyčios, aukojant elgetoms⁴⁶.

Miestiečių pastatai

Kai kuriuose pardavimo-pirkimo aktuose ir testamentuose nurodoma, kokie pastatai stovėjo viename ar kitame sklype. Kadangi dauguma Jonišio miestiečių turėjo ne tik sklypus, bet ir dirbamos žemės valakus (dažniausiai nurodoma, kad jų dirbama žemė yra trisdešimt trijuose ar septyniuose valakuose), matyt, ir pastatų dydis bei skaičius sklypuose priklausė nuo turėtos žemės kiekio. Pavyzdžiui, 1725 m. vasario 22 d. Baltramiejaus Bošinskio testamente nurodoma, kad jo sklypas yra šalia miesto raštininko Ignoto Vaitiekavičiaus sklypo. Jo sklype tuomet stovėjo gyvenamasis namas, jame buvo seklyčia, priešais ją — virtuvė, viduryje — priemenė, antrojeje namo pusėje taip pat buvo virtuvė su kamara ir trisieniu (taigi namas buvo dviejų galų). Tame pačiame sklype stovėjo numas gyvuliams (*numa do bydla zpędzenia*), 2 svirnai, sklypo gale buvo jauja su klojimu, daržinė su trisieniu. Suprantama, tie ūkiniai pastatai buvo reikalingi, nes B. Bošinskis keliose vietose turėjo valaką ir dar šeštadalį valako dirbamosios žemės bei šiek tiek miško⁴⁷.

Miestietės Valenčienės pastatai išvardyti 1736 m. spalio 26 d. miesto pareigūnų — prisiekusių bendruomenininkų ir tarėjo — surašytame inventoriuje. Pirmiausia minima seklyčia (*izba biala*) su dviem langais ir trečiu nedideliu langeliu; joje buvo sena krosnis, durys ant vyrų, du geri suolai prie krosnies ir du suoliukai. Priemenėje buvo durys ant vyrų ir stovėjo spinta su gera spyna, 3 kubilai daržovėms, virtuvėje gera grandinė valgiui virti (matyt, pakabinti katilui). Virtuvėje arba kepykloje (*piekarnia*) buvo dvi garnos, vienas didelis langas ir kitas — mažas, vienas stalas. Gale virtuvės stovėjo apgriuvusi kamara, joje buvo dar geros durys su spyna. Už kamaros buvo prastas griūvantis namas, apgriuvęs namelis su geromis durimis ir spyna, seni tvarteliai, du geri svir-

nai su durimis ant vyrių, aruodais, 3 kubilais; taip pat stovėjo sena pirtis, jauja su grendymu, kurio gale buvo trisienis. Be to, buvo dvi daržinės ir numas. Buvo pasėta 3 saikai (sieikai) javų. Jie buvę diršėti. Tai pripažino juos atvežęs Jočas. Užrašytas ir pusanatro kibiro dydžio katilas, antrasis katilas buvo alaus gamybai⁴⁸. Iš to inventoriaus galima susidaryti įspūdį, jog visi tie pastatai stovėjo sodybiniame sklype prie gyvenamojo namo, tačiau tikriausiai taip nebuvo, nes to neleido priešgaisrinės taisyklės. Jauja, daržinės ir antrasis numas turbūt stovėjo klaimavietėje.

1746 m. vasario 3 d. Rozalija Beinarienė testamentu paliko dukrai Magdalenai Beinoryčiai pusę sklypo Žagarės gatvėje su namu, kuriame buvo seklyčia, šoninė kamara, priemenė ir virtuvė, virtuvės gale trisienis ir arklidėlė, taip pat stovėjo svirnelis⁴⁹. 1750 m. įrašytame jau mirusio Juozapo Armackio testamente minimas sklypas su sodeliu. Jis paliekamas broliui Jonui Armackiui. Kitoje sklypo pusėje stovintis namelis su virtuve ir priemene bei priešais esančiu kambariu, t. p. su svirnu paliekami sūnui Martynui ir dukrai Onai. Žmonai paliekama antroji sklypo pusė su ten esančiu numu, tačiau toje sklypo pusėje stovinti pirtis paliekama miniėtiems vaikams⁵⁰.

Gaisrai

Ne be reikalo miestiečiai buvo griežtai baudžiami už neatsargų elgesį su ugnimi, nuolat apie tai buvo kalbama miestiečių susirinkimuose. Užsidegus vieno namams, dažnai sudegdavo ir kaimynų pastatai ar net visos gatvės namai. Jei būdavo palankios sąlygos gaisrui plisti (sausra, vėjas), sudegdavo ir visas miestas. Tais laikais gaisras kitaip ir nebuvo vadinamas, kaip „Dievo rykšte“. Paprastai miestiečiai naktimis turėdavo eiti sargybą, kad laiku pastebėtų gaisrą ir duotų pavojaus signalą.

1725 m. minimas neseniai buvęs gaisras Livonijos gatvėje⁵¹. Apie gaisro pavojų ir priemones jam gesinti bei baudas už neatsargumą buvo kalbama beveik kiekviename susirinkime, ypač po gaisro.

1735 m. rugpjūčio 12 d. Andrius Šunakevičius atėjo į magistratą įrašyti į knygas, kaip pats nurodo — antrą dieną po gaisro (turbūt sudegė ir daugiau miestiečių sodybų), kad jo svirne buvo padėta 10 pūrų avižų, 8 pūrai miltų, 3 pūrai kruopų, 3 statinės druskos iš pono Simono Krutavičiaus vaitijos. Visa tai gaisro metu sudegė⁵². Po to gaisro (kaip kad paprastai būdavo) rugpjūčio 14 d. miesto pareigūnai nutarė, kad visose gatvėse iš kiekvienu namų (išskyrus padegėlius, našles ir našlaičius) turi būti surinkta po šeštoką nupirkti gaisro gesinimo įrankiams. Uždrausta gyvenamųjų namų virtuvėse kulti, laikyti ant aukšto šieną. Gyvenamųjų namų sklypuose uždrausta statyti klojimus ir jaujas, nes krosnys jose būsiančios išgriautos. Kiekvienas miestietis prie savo namų privalėjo turėti geras kopėčias, klojimuose — skubiai patikrinti krosnis⁵³. Apskritai buvo skiriama daug dėmesio javų džiovinimui. Krosnys stovėdavo jaujose, klojimuose, javai buvo džiovinami virtuvėse; matyt, XVIII a. būdavo labai lietingos vasaros.

1737 m. sausio 2 d. susirinkimas nutarė, kad miestiečiai į gaisrą turi skubėti pasiėmę kirvį ir kibirą, o kurie atbėgtų be nieko ir neturėdami ką veikti spoksotų į gaisrą (šito turį rimtai žiūrėti miesto valdininkai)

mokėtų baudas — po 10 kapų grašių. Padegėliai (matyt, neseniai buvo įvykęs gaisras) metams laiko buvo atleisti nuo mokesčių, atsižvelgta į patirtų nuostolių dydį⁵⁴. Tais pačiais metais nustatytos baudos už neat-sargų elgesį su ugnimi. Miestiečiai namuose kūrendami ugnį turėjo lai-kytis saugumo taisyklių, be to, prie namų privalėjo turėti kopėčias, kab-lius, kubilus su vandeniu. Pirkiose ir virtuvėse (arba kepyklose) arti ugnies nebuvo galima laikyti šiaudų, o to nepaisantys buvo griežtai bau-džiami⁵⁵. Alaus ir degtinės daryklas, kalves ir kitus pastatus miestie-čiai buvo įpareigoti dengti lentomis, nes jos mažina gaisro pavojų, o jeigu darykla arba kalvė būsiančios dengtos šiaudais — miesto valdžia jas nugriausianti, o savininkus ir nubausianti⁵⁶.

Kokia baisi nelaimė buvo gaisras, galima spręsti ir iš to, kaip buvo reaguojama į grasinimą padegti. Pavyzdžiui, kai 1737 m. birželio 6 d. Laurynas Norvaišas ir Mykolas Jurgutaitis įskundė magistratui Stanislo-va Vašką, jog šis grasinęs padegti miestą, pastarasis nedelsiant buvo pa-sodintas į kalėjimą (*ad carceres*) ir be laidavimo negalėjo būti išleistas. Tačiau tą pačią dieną už jį laidavo tarėjas Petras Gibavičius, Jurgis Dry-gotas ir kiti pagarbos verti vyrai, pareikšdami, kad Vaškas taip nekal-bėjo. Vaškas buvo paleistas iki bylos su skundėjais išsprendimo⁵⁷.

1748 m. gruodžio 13 d. bendrame vaito ir tarybos posėdyje suolininkas Motiejus Šileika pateikė 175 muštinius talerius iš Simono Gegužio tur-to. S. Gegužis vadinamas miesto padegėju, per jį visas miestas ir dvaras virtę pelenais. Žinoma, už tai jis būtų buvęs teisiamas, jeigu būtų likęs gyvas (mirties aplinkybės neaiškinamos). Po jo mirties likusi 175 talerių suma buvo paskirstyta taip: 100 talerių išdalyta (turbūt padegėliams), o 75 taleriai paskirti vaito teismo namų statybai⁵⁸.

Minimas 1752 m. balandžio 12—13 d. naktį kilęs gaisras, prasidėjęs nuo Valiuševičių namų, vėliau persimetęs į miesto raštininko Ignoto Vaitie-kavičiaus namus, kuriuose buvo saugomos ir miesto privilegijos. Gaisrą sukėlė Antanas Šimkevičius, sukurstytas Joniškiečio žydu. Sudegė dar 7 mies-tiečių sodybos. Tiriant reikalą, buvo susitaikyta su žydais — šie turėjo sumokėti 6700 timpų sumą miestui bei išimti iš archyvo Joniškiečio miesto privilegiją⁵⁹. Padegėjo byla buvo nagrinėjama tų pačių metų liepos 3 d., A. Šimkevičius prisipažino kaltas ir buvo nuteistas sudeginti ant laužo. Bausmė įvykdyta liepos 6 d.⁶⁰

1764 m. sausio 7 d. susirinkime (įvykusiame turbūt po gaisro), da-lyvaujant miesto vaitui, nutarta nebelaikyti alaus ir degtinės daryklų ir salyklinių tarp miesto gyvenamųjų namų, o surasti jiems ir miesto pirčiai saugią vietą. Nustatyta, kad nuo pavasario iki užšalant prie namų turi stovėti ant pavažų kubilai su vandeniu bei kopėčios tokio ilgio, kad būtų galima užlipti ant stogo. Buvo uždrausta vaikščioti gatvėmis su pypke ir degančia ugnimi bei žarijomis. Už šio nutarimo nepaisymą nustatyta 2 kapų grašių bauda. Vieną kapą numatyta skirti magistratui, kitą — pra-nešėjui. Magistratas turėjo prižiūrėti, kad jaujose būtų geros krosnys ir tvarkingi dūmtraukiai. Tie, kurių pastatai nebuvo sudegę (vadinasi, ne-reikėjo atstatinėti pastatų ir jie turėjo laiko), turėjo ruošti medžiagą gat-vių grindimui⁶¹.

Skolos

Miesto aktų knygoose neretai pasitaiko įrašų apie pinigų skolinimąsi bei jų atidavimo terminų nustatymą. Pavyzdžiui, 1736 m. lapkričio 14 d. pašauktas į teismą Jurgis Gegeckis prisipažino, kad skolingas 6 timpas Martynui Dabrikui. Jis pasižadėjo atiduoti skolą tų pačių metų gruodžio mėnesį per šv. Tomą [gruodžio 21 ar 29 d.]⁶². 1736 m. liepos 28 d. miestietė Agota Stanisloviienė pagal tarybos nutarimą pasižadėjo atiduoti vyro skolą iki šv. Martyno, t. y. iki lapkričio 11 dienos. Tai jau buvo paskutinis skolos atidavimo terminas. Atidavus skolą, skolintojas Kazimieras Buivydas turėjo gražinti skolarąstį⁶³. Tų pačių metų kovo 29 d. našlė Magdalena Kairienė, neįstengdama išmokėti skolų, už 11 talerių pardavė Juozapui Skvitinskiui 20×13 sieksnių dydžio klaimavietės sklypelį⁶⁴.

1737 m. sausio 30 d. buvo pašauktas į teismą Juozapas Tiknevičius už tai, kad neatidavė Agotai Pakienei 30 timpų skolos. Kadangi Tiknevičius prisipažino esąs skolingas, nuo baudų buvo atleistas, o skolą turėjo sumokėti dviem terminais: pusę skolos vasario 4 d., o kitą pusę pirmąją savaitę po pasninko⁶⁵. Tų pačių metų vasario 20 d. Jurgis Masiulis iš Naciūnų kaimo bylinėjosi su Jonišio miestiečiu Petru Kasperavičiumi dėl 26 timpų, kurias buvo paskolinęs dar Masiulio tėvas. Kadangi Kasperavičius pripažino tik 12 timpų skolą, Masiulis turėjo to paties mėnesio 27 dieną atsivesti liudininką Joną Pagaikštį iš Isonių kaimo⁶⁶. Tačiau vasario 27 d. įrašo apie skolininkų bylinėjimąsi nėra.

Kainos

Kiek tuo metu kainuodavo amatininko darbas, galima spręsti tik iš nedaugelio užuominų miesto aktų knygoose. Pavyzdžiui, 1725 m. už krosnies pastatymą troboje buvo sumokėta 2 taleriai, už langų padarymą (nepasakyta kelių, tačiau tuo metu namai turėdavo vos po 2 ar 3 langus) — 7 timpos. Tuo tarpu apynių vežimas, kuriame buvo vienas didelis maišas (*wantuch*), kainavo 18 talerių (vienas svaras apynių tuo metu kainavęs 2 šeštokus)⁶⁷.

Į miesto knygas būdavo įrašoma apie arklio pirkimą, nurodant jo kainą, iš ko pirktas, kieno valdinys pardavėjas ir pan. Šios žinios, matyt, būdavo reikalingos tada, kai paaiškėdavo, kad buvo parduotas vogtas arklis ir ankstesnis savininkas jį atpažindavo. Pavyzdžiui, 1736 m. gruodžio 27 d. buvo įrašyta, kad Andrius Leškauskas iš Smilgių kaimo už puspenkto talerio pirkė šešerių metų arklį iš Krekenavos žydo kromininko Jankelio Vulfovičiaus, o šis buvo pirkęs iš pono Zabelos valdinio Žibarto⁶⁸. Kartais būdavo įrašoma ir apie apsikeitimą arkliais. 1737 m. sausio 24 d. Danielius Juškevičius iš Minsko pripažino, kad savo baltą arklį keitė į bėrą 8 metų arklį su Žvirgždūnų kaimo valstiečiu Jurgiu Basukaičiu. Pastarasis paėmęs 2 šeštokus priedo⁶⁹. 1735 m. gegužės 20 d. Danielius Peceltas, muiladarys (*mydlarz*) iš Nešet Muižos (pusantros mylios už Žagarės) skundėsi, kad mugės metu jam pavogė arklį (buvo apsistojęs pas Joną Beniūševičių, Livonijos gatvėje), vertą 5 talerių, jo vietoje radęs kitokios spalvos jauną treigį, visai mažą arkliuką⁷⁰. 1737 m. gegužės 30 d. Jo-

niškio turguje per Dievo Kūno šventę ponas Andrius Treidanas pirko už 14 talerių 6 metų arklį iš latvio Oto Paulino. Pažymėta, kad latvis arklį buvo ne pats auginęs, bet irgi pirkęs⁷¹. Tų pačių metų birželio 5 d. įrašyta, jog ponas Jonas Fridrichas Renas (Rhen), iš Mintaujos važiuodamas į Šiaulius, pamatė, kad jo arkllys pavargo (buvo senas), ir iškeitė jį į kitą su ponu Andriumi Sobolevskiu, dar primokėdamas 6 talerius. Sobolevskio arkllys buvęs vertas 10 talerių⁷².

Miestiečių tarpusavio turtiniai santykiai: skolos, pirkimas ir pardavimas, įkeitimas, palikimas įpėdiniams ar kitiems asmenims ir kita — visada buvo sprendžiami teisiškai, t. y. buvo sudaromi turto pirkimo-pardavimo, įkeitimo, palikimo aktai ir įrašomi į magistrato aktų knygas. Taip pat būdavo sprendžiami ir tarpusavio turtiniai santykiai šeimose. Dažniausiai teisiškai būdavo forminama žmonos atsinešta pasoga ir kraitis ar vyro užrašyta kompensacija žmonai už jos atsineštą turtą, turto dalybos, palikimas vaikams ir pan.

Iš atskirų įrašų matyti, už kiek buvo perkama ir parduodama miestiečių dirbama žemė ir sklypai. 1737 m. balandžio 3 d. Joniškio tarėjas Kazimieras Sunakevičius, pritrūkęs pinigų, už 12 talerių (neskaitant dokumento surašymo išlaidų) pardavė miestiečiui Jonui Liliui pusę margo žemės⁷³. To paties mėnesio 6 d. Magdalena Konarskienė, neturėdama kuo išmokėti tėvų skolų, už 10 talerių ir batelius pardavė $\frac{1}{6}$ valako ariamos žemės Jurgiui Raucevičiui. Tas šeštadalį valako buvo miesto 33 valakų lauke⁷⁴. To paties mėnesio 10 d. Jurgis Klapavičius (*Kłopiwicz*), Joniškio suolininkas, pardavė už 20 timpų $\frac{1}{4}$ sklypo Jadvygai Jurgelienei⁷⁵.

Pastatų, sklypų ir įvairių daiktų kainos surašytos 1752 m. lapkričio 13 d. sąrašė, sudarytame ir įrašytame į magistro knygą tada, kai Jurgis ir Agota Rapcevičiai užrašė sūnui Kazimierui turtą vedybų proga (vedė Rozaliją Kačanauskaitę). Sąrašė įrašyti daugiau kaip du sklypai prie turgavietės, sklypuose stovėjo namas ir kiti pastatai, įkainuoti 200 talerių; klaimavietė su pastatais — pirtimi, tvartu (abaru), arklide, trimis daržinėmis, jauja ir priestatais bei aptvėrimu — įkainota 200 talerių; margas žemės klaimaviečių gale — 100 talerių; pusvalakis patręštos, apartos ir apsėtos žemės — 100 talerių; kumelė — 30 talerių; kumeliukas 23 taleriai; trys arkliai — 20 talerių; versinga karvė — 5 taleriai; trys avys — 2 taleriai; vienkiemis (atskiras žemės sklypas už miesto žemės bendro ploto ribos) — 30 talerių; katilas alui gaminti — 20 talerių, kitas katilas — 5 taleriai, trečias katilas — 3 taleriai, ketvirtas katiliukas — 2 taleriai. Taigi iš viso užrašyta turto už 667 muštinius talerius. Tuo tarpu Pranciškus Visockis savo dukrai Rozalijai Kačanauskaitėi, tekančiai už jau minėto Kazimiero Rapcevičiaus, užrašė sklypą prie turgavietės, kainuojantį 100 talerių; ariamos žemės $\frac{7}{8}$ valako laukuose prie Žagarės vieškelio, pirktos už 100 talerių; tris margus, pirktus už 130 talerių; 20 talerių vertės vienkiemį; tris arklius, kainuojančius 20 talerių, tris auksinius žiedus 8 talerių vertės, olandiškų rankšluosčių už 10 talerių, taip pat nemažai įvairių kitų daiktų ir drabužių. Turto suma pinigais siekė 542 talerius ir 2 timpas⁷⁶.

Ivairios gyvenimo pusės

I aktų knygas būdavo įrašomi ne vien rimti dalykai. Pavyzdžiui, 1736 m. kovo 10 d. įrašyta, kad Juozapas Miklaševičius išlošė burtų keliu kuoduotą vištą ir ją atsiėmė iš pono Klarevičiaus šinkorkos⁷⁷. Arba tų pačių metų balandžio 21 d. įrašyta, kad Jonas Labanauskas bylinėjosi su Nikodemu Juozapavičiumi dėl nesumokėtos 11 timpų algos. Magistratas nusprendė, jog J. Labanauskas turi prisiekti, jog iki šv. Onos 1734 m. negavo nė šilingo algos, kad nepametė kirvio, verto 4 šeštokų, kad atidavė į šeimininko rankas noragus nuėmęs nuo žagrės, kad per Dievo Kūno šventę neėmė šeštoko algos, kad per šv. Martyną neėmė nė šilingo algos, kad nepametė vienos timpos vertės grąžo ir dviejų timpų vertės kalto, kad neėmė vienos timpos savo žmonai grūdams pirkti, kad nesugadino salyklo ir kad be jo žinios maskoliai kūrenosi pirtį, ją sudegino ir jį sumušė, kad be jo kaltės nudvėsė arklys. Po priesaikos J. Labanauskas turėjo atsiimti algą. Priesaika buvo paskirta balandžio 28 dieną⁷⁸. Apskritai, reikia pasakyti, kad priesaika, kai nebūdavo liudininkų, tais laikais buvo pats rimčiausias argumentas. Dažniausiai abi pusės susitaikydavo iki priesaikos.

Joniškio miesto aktų knygose esantys įrašai ir aukščiau pateiktos kai kurių iš jų trumpos anotacijos liudija, kad joniškiečių kasdieninis gyvenimas XVIII a. buvo sunkus, tačiau tiek visos valstybės, tiek Joniškio miesto teisinė kultūra vertė kiekvieną pilietį laikytis įstatymų numatytų tam tikrų taisyklių, net ir menkiausius turtinius ir teisinius santykius įforminti raštu, kiekvieną jaustis teisinės valstybės piliečiu.

¹ Baliulis A. XVIII a. miesto knygos—miestiečių gyvenimo veidrodys // Alytaus miesto ir apylinkių istorijos bruožai. V., 1989. P. 65—72.

² Baliulis A. XVIII a. Lietuvos miestelių gyventojų sodybos // Lietuvos miestelis (metodinė-mokslinė medžiaga). Rumšiškės, Liaudies buities muziejus, 1986. P. 4—10.

³ Tyla A., Miškinis A. Joniškis // Lietuvos TSR urbanistikos paminklai. V., 1981. T. 4. P. 68—113.

⁴ Rimša E. Joniškio miesto antspaudai ir herbas // Lietuvos istorijos metraštis. 1989 metai. V., 1990. P. 16—33.

⁵ Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai / Sudarė Tyla A. V., 1991. T. 1. Joniškis. Jurbarkas. P. 16—226.

⁶ Tyla A., Miškinis A. Joniškis... P. 74, 81; Lietuvos magdeburginių... P. 83—86, 201—203.

⁷ LVIA. SA 15345—15352.

⁸ 1736.01.02. Sueigos nutarimas dėl burmistro išrinkimo ir mokesčių rinkimo // Lietuvos magdeburginių... P. 93—94, 210—211.

⁹ 1737.01.02. Rinkiminio susirinkimo nutarimai // LVIA. SA 15346, L. 104.

¹⁰ 1737.11.10. Sueiga miesto reikalais // Ten pat. L. 101^v—102.

¹¹ 1736.07.02. Sueigos nutarimai // Lietuvos magdeburginių... P. 94—95, 212.

¹² 1737.01.26. Generalinio susirinkimo protokolas // LVIA. SA 15346. L. 106v.

¹³ 1737.04.15. Susirinkimo nutarimai // Lietuvos magdeburginių... P. 96—97, 213.

¹⁴ 1760.01.30. Grabnyčių susirinkimo nutarimas // LVIA. SA 15352. L. 1v.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ 1762.01.02. Rinkiminio susirinkimo nutarimas // Ten pat. L. 30.

¹⁷ 1763.01.03. Rinkiminio susirinkimo nutarimas // Ten pat. L. 39.

¹⁸ 1764.01.02. Rinkiminio susirinkimo nutarimas // Ten pat. L. 50.

¹⁹ 1764.01.07. Susirinkimo nutarimas // Ten pat. L. 51.

- 20 1756.12.24. Įrašas apie Ignoto Vaitiekavičiaus mirtį // LVIA. SA 15345. L. 33.
- 21 1735.01.29. Grabnyčių susirinkimo nutarimai // LVIA. SA 15346. L. 52^v—53.
- 22 1735.01.15. Sueigos nutarimas // Lietuvos magdeburginių... P. 90, 208.
- 23 1726.04.08. Kotrynos Peženienės testamentas // LVIA. SA 15345. L. 23.
- 24 1763.01.31. Susirinkimo nutarimas // LVIA. SA 15352. L. 40^v.
- 25 1736.04.14. Alaus katilų ir mieste gyvenančių kamarninkų sąrašas // LVIA. SA 15346. L. 86v.
- 26 1736.10.31. Stanislovas Vaškas priima žentū Joną Zalogą iš Budraičių kaimo // Ten pat. L. 100.
- 27 1737.01.23. Kotryna Ročkienė priima žentū Baltramiejų Balčiūną // Ten pat. L. 105v—106.
- 28 1735.05.25. Įrašas apie Rydelių žento priėmimą // Ten pat. L. 64.
- 29 1735.06.01. Įrašas apie žento Juozapo Kirnos iš Sutkunų kaimo priėmimą // Ten pat. L. 64v—65.
- 30 1737.02.23. Rozalija Šimkaitienė parduoda $\frac{1}{4}$ sklypo // Ten pat. L. 119.
- 31 1736/1737. Marcijonos Piekulienės dukrai Onai duotos pasogos ir kraičio sąrašas // Ten pat. L. 103.
- 32 1732.06.18. Vedybų sandėrio tarp Jurgio Paleckio ir Kristinos Sabaitienės įrašas // Ten pat. L. 9.
- 33 1722.11.14. Onos Baltramiejienės Pranienės testamentas // LVIA. SA 15345. L. 3.
- 34 1733.04.29. Baltramiejaus Pranio ieškinyš // Ten pat. L. 4.
- 35 1723.01.08. Stanislovo Petrausko testamentas // Ten pat. L. 4.
- 36 1722.01.20. Jono Vitinskio paskutinės valios įrašymas į aktų knygą // Ten pat. L. 1.
- 37 1725.01.22. Mykolo Dapkevičiaus testamentas // Ten pat. L. 10—11.
- 38 1746.01.22. Elžbietos Klarevičienės testamentas // Ten pat. L. 53v—54.
- 39 1746.01.31. Jono Klarevičiaus protesto įrašas // Ten pat. L. 55.
- 40 1752.09.03. Onos Visockienės testamentas // Ten pat. L. 87.
- 41 1749.04.07. Elžbietos Stripeikienės testamentas // Ten pat. L. 79v—80.
- 42 1750.02.05. Juozapo Armackio testamentas // Ten pat. L. 80.
- 43 1750.02.04. Protestas prieš Juozapo Armackio dispoziciją // Ten pat. L. 81.
- 44 1753.05.02. Kazimiero Galvanausko, Rečicos stalininkaičio, Šiaulių apskrities bajoro testamentas // Ten pat. L. 88.
- 45 1751.12.04. Jono Matavičiaus testamentas // Ten pat. L. 83v—84.
- 46 1752.04.22. Andriaus Sabaliausko testamentas // Ten pat. L. 86—87.
- 47 1925.02.22. Baltramiejaus Bošinskio testamentas // Ten pat. L. 13.
- 48 1736.10.26. Valenčienės turto inventorius // LVIA. SA 15346. L. 99.
- 49 1746.02.03. Rozalijos Beinarienės testamentas // LVIA. SA 15345. L. 61v.
- 50 1750.02.05. Juozapo Armackio testamento įrašas // Ten pat. L. 80.
- 51 1725.04.25. Kazimiero Balcevičiaus testamentas // Ten pat. L. 16.
- 52 1735.08.12. Andriaus Šunakevičiaus pranešimas apie gaisro padarytus nuostolius // LVIA. SA 15346. L. 68v.
- 53 1735.08.14. Magistrato nutarimas dėl priešgaisrinės apsaugos // Lietuvos magdeburginių... P. 92, 210.
- 54 1737.01.02. Rinkiminio susirinkimo nutarimai // LVIA. SA 15346. L. 104.
- 55 1737.11.10. Sueigos nutarimai // Ten pat. L. 101v—102.
- 56 1737.04.15. Sueigos nutarimai dėl vidaus tvarkos // Lietuvos magdeburginių... P. 96—97, 213.
- 57 1737.06.06. Apie grasinimą padegti miestą // LVIA. SA 15346. L. 136v—137.
- 58 1748.12.13. Apie 175 talerių padalijimą // LVIA. SA 15345. L. 53v.
- 59 1752.12.12. Joniško vaito ir magistrato pripažinimas, kad neturi pretenzijų žydams // LVIA. SA 15350. L. 58—59.
- 60 1752.07.03—06. Joniško vaito teismo nuosprendis sudeginti A. Šimkevičių // Lietuvos magdeburginių... P. 102—106, 218—222.
- 61 1764.01.07. Susirinkimo nutarimas // LVIA. SA 15352. L. 51.
- 62 1736.12.14. Jurgio Gegeckio pasižadėjimas grąžinti skolą // LVIA. SA 15346. L. 102.
- 63 1736.07.28. Skolos atidavimo termino nustatymas // Ten pat. L. 90v.
- 64 1736.02.29. Magdalena Kairienė parduoda klaimavietės sklypą // Ten pat. L. 87v.

- ⁶⁵ 1737.01.30. Onos Pakienės byla dėl skolos // Ten pat. L. 107.
⁶⁶ 1737.02.20. Jurgio Masiulio byla su Petru Kasperavičiumi dėl skolos // Ten pat. L. 112.
⁶⁷ 1725.04.25. Kazimiero Balcevičiaus testamentas // LVIA. SA 15345. L. 15—16.
⁶⁸ 1736.12.27. Apie arklio pirkimą // LVIA. SA 15346. L. 103v.
⁶⁹ 1737.01.24. Apie pasikeitimą arkliais // Ten pat. L. 105v.
⁷⁰ 1735.05.20. Apie arklio pavogimą // Ten pat. L. 63v—64.
⁷¹ 1737.05.30. Apie arklio pirkimą iš latvio // Ten pat. L. 135.
⁷² 1737.06.05. Apie arklio keitimą // Ten pat. L. 136v.
⁷³ 1737.04.03. Kazimieras Sunakevičius parduoda pusę margo žemės // Ten pat. L. 127v.
⁷⁴ 1737.04.06. Magdalena Konarskienė parduoda $\frac{1}{6}$ valako žemės // Ten pat. L. 128.
⁷⁵ 1737.04.10. Jurgis Klapavičius parduoda $\frac{1}{4}$ sklypo // Ten pat. L. 128.
⁷⁶ 1752.11.13. Turto sąrašai, sudaryti Kazimierui Rapcevičiui vedant Rozaliją Kačauskaitę // LVIA. SA 15352. L. 18—19.
⁷⁷ 1736.03.10. Apie burtų keliu išloštą vištą // LVIA. SA 15346. L. 88.
⁷⁸ 1736.04.21. Apie Jono Labanausko ieškinį ir paskirtą priesaiką // Ten pat. L. 88v—89.

Summary

ALGIRDAS BALIULIS

THE DWELLERS OF JONIŠKIS IN THE 19TH CENTURY

The problems of the daily life of the townsfolk of Joniškis such as: the inhabitants' assembly and its solutions, the election of the officials, relations between the town and the country, contacts with other towns, marriage and property brought into marriage (trousseau and dowry), the contents of the testaments of the townsmen, buildings, fires and fire-prevention, the debts of inhabitants, prices at that particular time and other problems have been discussed in this report, according to the 18th-century books of entries of the magistrate of Joniškis. The conclusion is that daily life of the townsfolk of Joniškis was hard, nevertheless the juridical culture of the whole state as well as the town of Joniškis made every citizen obey the law; even the smallest ownership or juridical relations were officially registered. Every town dweller could consider himself a citizen of a state governed by law.